

Etos rycerski – Zbigniew Herbert *Przesłanie Pana Cogito*

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

-
- Źródło: Stanisław Barańczak, *Protokół procesu*, „Tygodnik Powszechny”, 1998, s. 8.
 - Źródło: Zdzisław Najder, *Etos rycerski*, Warszawa 2016, s. 363.
 - Źródło: Zbigniew Herbert, *Przesłanie Pana Cogito*, Kraków 2008, s. 439.
 - Źródło: Stanisław Barańczak, *O czym myśli pan Cogito?*, 1974, s. 8.
 - Źródło: Jacek Trznadel, *Hańba domowa. Rozmowy z pisarzami*, Warszawa 2006, s. 239–259.

A shiny, metallic knight's helmet, likely made of polished steel or silver, is the central focus of the image. It is positioned on a rough, moss-covered rock. The helmet features a large, curved visor and a rounded crown. The background is a soft, out-of-focus green, suggesting a forest or park setting. A dark, semi-transparent rectangular box is overlaid on the left side of the helmet, containing white text.

Etos rycerski – Zbigniew Herbert *Przesłanie Pana Cogito*

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Rok 2008 został ustanowiony przez Sejm Rzeczypospolitej Polskiej rokiem Zbigniewa Herberta. Wydarzenie to stało się impulsem do podjęcia przez Karima Martusewicza próby muzycznej interpretacji dzieł artysty. Do współpracy przy projekcie pomysłodawca zaprosił takich twórców, jak: Muniek Staszczuk (lider zespołu T. Love), Gaba Kulka, Adam Nowak (Raz, Dwa, Trzy), Sebastian Karpiel-Bułecka (Zakopower). Dziesięć lat później, podczas koncertu „Herbert 3.0” zorganizowanego przez Polskie Radio, hołd artyście oddali m.in. Czesław Mozil, Mela Koteluk czy Krzysztof Zalewski. Z twórczością artysty mierzyli się już muzycy współcześni Herbertowi. Poeta początkowo sceptycznie odnosił się do pomysłów łączenia jego twórczości z muzyką. Uważał, że poezja nie potrzebuje dodatkowej oprawy. W roku 1982 poznał Przemysława Gintrowskiego – kompozytora nazywanego bardem „Solidarności”. Przeniesiona przez Gintrowskiego na scenę muzyczną twórczość Herberta spotkała się z akceptacją samego poety do tego stopnia, że nazywał siebie „Tekściarzem pana Gintrowskiego”. Artystów połączył sprzeciw wobec komunistycznej władzy oraz brak zgody na oportunizm.

Twoje cele

- Wyjaśnisz, kim jest Pan Cogito.
- Omówisz sposób realizacji etosu rycerskiego w utworze *Przesłanie Pana Cogito*.
- Sformułujesz zasady postulowane przez Pana Cogito.

- Przedstawisz sytuację liryczną wiersza *Przesłanie Pana Cogito*.
- Opiszysz podobieństwa między sytuacją ukazaną w wierszu Zbigniewa Herberta a obrazem Albrechta Dürera.

Przeczytaj

O autorze

Zbigniew Herbert (1924–1998) – poeta, dramatopisarz, eseista. Jego pierwsze utwory poetyckie ukazały się w 1950 roku, ale za właściwy debiut literacki uznaje się tom *Struna światła* opublikowany w 1956 roku. W swoim dorobku literackim ma kilkanaście tomów poezji (m.in. *Hermes, pies i gwiazda* z 1957 roku, *Pan Cogito* z 1974, *Raport z oblężonego Miasta i inne wiersze* z 1983), zbiory esejów i szkiców (m.in. *Barbarzyńca w ogrodzie* z 1962 roku, *Martwa natura z wędzidłem* z 1993). Należy do twórców cenionych nie tylko przez polskich, ale i zagranicznych odbiorców, o czym świadczą liczne nagrody (m.in. Nagroda im. Herdera w 1973 roku, Nagroda „Solidarności” w 1984, Nagroda im. Brunona Schulza w 1988 roku, Nagroda Jerozolimska w 1991 roku). Przedstawiciel [neoklasycyzmu](#). W budowaniu współczesnej wizji świata sięgał po motywy wywodzące się z minionych epok, odwoływał się do postaci historycznych, literackich, wydarzeń z przeszłości, ukazując ich ponadczasowy wymiar [aksjologiczny](#).

Zbigniew Herbert w młodości

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

W 1949 roku podczas IV Zjazdu Literatów Polskich w Szczecinie został zapoczątkowany okres realizmu socjalistycznego w polskiej literaturze. Pisarze mieli stać na straży ideologicznego frontu. Sztuka stała się propagandowym narzędziem partii komunistycznej. Zbigniew Herbert, jak sam o sobie powiedział w rozmowie z Jackiem Trznadłem – nie był „aktorem tego zniewolenia literatury okresu stalinowskiego”, obiecał, że nigdy nie napisze żadnego tekstu po linii partii.

W roku 1951 zrezygnował z członkostwa w Związku Literatów Polskich z powodu narzucania pisarzom socrealistycznych schematów. Próbował zarabiać na życie pisanem, czego nie ułatwiała mu sytuacja polityczna. Publikował recenzje, sporządzał bibliografie, był nauczycielem (1951), przez kilka miesięcy utrzymywał się z krwiodawstwa (1952), pełnił funkcję kalkulatora chronometrażysty w Spółdzielni Inwalidów Wspólna Sprawa w Warszawie (1953–1954). W latach 1969–1971 przebywał za granicą, gdzie pracował na Uniwersytecie w Los Angeles. Po powrocie do kraju wykładał na Uniwersytecie Gdańskim (1973–1974). W latach siedemdziesiątych angażował się w działania inicjowane przez literatów na rzecz demokracji, w 1972 roku jako ponowny członek Związku Literatów Polskich organizował protesty przeciw cenzurze.

Kim jest Pan Cogito?

W 1974 roku ukazał się piąty tom wierszy Zbigniewa Herberta *Pan Cogito*. Kim jest Pan Cogito, którego imię pochodzi od [kartezyjańskiej](#) pochwały myślenia? Ujawnia się w tekstach w postaci podmiotu lirycznego w pierwszej osobie, jak w wierszu *Pan Cogito obserwuje w lustrze swoją twarz*, bywa również trzecioosobowym bohaterem lirycznym, jak w utworze *O dwu nogach Pana Cogito*. Przyjmuje różne role, jest filozofem (*Pan Cogito a perła*), etykiem (*Pan Cogito rozmyśla o cierpieniu*), graczem (*Gra Pana Cogito*). Zmaga się sam ze sobą i z otaczającym go światem. To poetyckie [alter ego](#), często [porte-parole](#) autora. Na pytanie, kim jest postać wykreowana przez Herberta, starał się również odpowiedzieć Stanisław Barańczak:

((Stanisław Barańczak

O czym myśli pan Cogito?

Kim jest Pan Cogito? Jest właśnie człowiekiem na wskroś współczesnym, który za sobą ma wojny i zmiany ustrojów, wokół siebie – paradoksy codziennego życia, przed sobą – nadzieje i niepokoje przyszłości. Jest intelektualistą, ale nie wyodrębnia się z tłumu i nie pragnie nad nim górować; jego poczucie jednostkowej odrębności walczy o lepsze z potrzebą odnalezienia się wśród innych ludzi. Do lektur Pana Cogito należą proroctwa [Izajasza](#) i pisma filozofów, ale również codzienna gazeta. Znajduje się on w kręgu oddziaływania tysięcy lat europejskiej kultury, ale jest też pod naciskiem najnowszych mód i [snobizmów](#) o motylim żywocie. Nie jest o wiele mądrzejszy czy bardziej pewny swoich racji od rzeszy swych współczesnych i współziomków. Wyróżnia go to, że próbuje myśleć, że borykając się z niepewnością i zwątpieniem stara się mimo wszystko ocalić w sobie zdolność do niezależnego myślenia. I stąd jego imię. Herbert w pewnym sensie odwraca słowa Kartezjusza; nie tylko „myślę, więc jestem”, ale również: skoro chcę istnieć naprawdę – muszę myśleć. O czym zaś myśli Pan Cogito? W gruncie rzeczy o sprawach dość podstawowych: o swoim istnieniu w świecie i o konsekwencjach, jakie z tego faktu wynikają. Podstawowym problemem i źródłem niepokojów jest dla bohatera kwestia jego własnej [tożsamości](#). Kim jestem i dlaczego jestem właśnie taki? Kiedy

kończy się okres dzieciństwa, w którym człowieka określają proste i zrozumiałe zależności, choćby zależność od rodziców (...), jednostka, rzucona w nieprzyjazny świat, musi uświadomić sobie swą odrębność i samotność. Dziecięca zdolność do utożsamienia się z kimkolwiek i czymkolwiek (Siostra, Poczucie tożsamości), niejako do wejścia w obręb innego człowieka czy przedmiotu – w wieku dojrzałym bezpowrotnie zanika. Człowiek musi odtąd zdawać sobie sprawę z istnienia nieprzekraczalnych granic między „ja” i „nie-ja”. Granice te mogą się otworzyć „tylko na moment”: kiedy zdarzy nam się wkroczyć w tajemnicę śmierci (Pan Cogito obserwuje zmarłego przyjaciela) lub miłości (...). Bohater Herberta – człowiek myślący, ale przecież człowiek jeden z wielu, składnik tłumu – czuje, że tylko w jednym wypadku byłby w stanie wyodrębnić się z owej masy, ujednostacnić własne „ja”, dokonać pełnego samookreślenia: wtedy, gdyby zdarzyło mu się stanąć w obliczu sytuacji ostatecznej, która zmusiłaby go do zdecydowanego wyboru. Inaczej mówiąc, Pan Cogito odczuwa potrzebę znalezienia się w sytuacji tragicznej, sytuacji wyboru między jasno określonymi wartościami. Ale rzecz w tym, że współczesna powszedniość nie podsuwa zbyt wielu takich sytuacji. Tragizm wydarzeń, jakie spotykają Pana Cogito, nie może być czymś wyjątkowym, ponieważ objawia się nie na scenie [racine'owskiego](#) teatru, ale w codziennym życiu i w ludzkiej masie. Jest więc czymś pospolitym, przyziemnym, dalekim od wzniosłości (...). Jak od człowieka, potykającego się bezustannie o tę płytką przepaść, żądać jakiegokolwiek heroizmu i świadomego wyboru etycznych wartości? A jednak Herbert czyni to. I to właśnie stanowi nie tylko o randze poetyckiej, ale o wyjątkowej moralistycznej doniosłości jego tomu. Rzecz bowiem w tym, że wyboru dokonujemy w każdej chwili życia – i wybór ten jest tym trudniejszy, im sytuacja bardziej nieokreślona, niepewna, niezdecydowana, daleka od krystalicznej czystości „sytuacji ostatecznych”. Bohater Herberta, ów myślący człowiek współczesny zdaje sobie z tego sprawę i wie również, że nawet poczucie nieuchronności przegranej, daremności wszelkich

wysiłków, nie zwalnia z obowiązku świadomego wyboru. Tylko dzięki niemu bowiem można odnaleźć wreszcie zagubioną tożsamość – poczucie związku z tą garstką wartości, które pozostają nienaruszalne i wiecznie właściwe człowiekowi. Wbrew wszelkim zwątpieniom Pana Cogito, głębokim spokojem i pewnością brzmi jego końcowe Przesłanie, z pewnością jeden z najmądrzejszych i najbardziej poruszających wierszy w polskiej poezji (...).

Źródło: Stanisław Barańczak, *O czym myśli pan Cogito?*, 1974, s. 8.

Słownik

aksjologia

(gr. *áksios* – godny, cenny + *logia* – nauka, słowo) teoria dotycząca wartości, ich natury, istnienia, źródeł; system wartości

alter ego

postać literacka, która utożsamiana jest z autorem, wyraża jego poglądy; drugie ja

cogito

(łac.) myślę

etos

(gr. *ēthos* – obyczaj) wartości, normy wzory postępowania przyjęte przez daną zbiorowość

Izajasz

jeden z proroków Starego Testamentu; jego przepowiednie opisane zostały w Księdze Izajasza

neoklasycyzm

nawiązania do tradycji antyku, klasycyzmu, baroku w twórczości europejskiej XIX i XX wieku

oportunizm

(łac. *opportunus* – wygodny, zręczny, obrotny, korzystny, sprzyjający) postawa charakteryzująca człowieka bez zasad, który przy podejmowaniu decyzji kieruje się tym, co dla niego jest korzystne

porte-parole

w utworze literackim postać, która wyraża punkt widzenia autora

racine'owski

określenie pochodzące od nazwiska J.-B. Racine'a – francuskiego dramaturga epoki baroku, którego tragedie określane są mianem „wielkich namiętności”, prosta akcja utworów przeplatana jest wybuchami namiętności bohaterów, obrazem ich nieszczęścia, smutku i wewnętrznego rozdarcia

snobizm

postawa spowodowana modą i chęcią naśladowania innych

tożsamość

cechy pozwalające zidentyfikować jakąś osobę; świadomość siebie

Mapa myśli

Polecenie 1

Przeanalizuj mapę myśli dotyczącą etosu rycerskiego. Uzupełnij brakujące elementy. Następnie zapisz notatkę, w której wyjaśnisz to pojęcie.

Polecenie 2

Zapoznaj się z tekstem Zbigniewa Herberta *Przesłanie Pana Cogito*. Napisz, w jaki sposób autor odwołuje się do etosu rycerskiego. W swojej wypowiedzi wykorzystaj wybrane hasła z mapy myśli.

((Zbigniew Herbert

Przesłanie Pana Cogito

Idź dokąd poszli tamci do ciemnego kresu
po złote runo nicości twoją ostatnią nagrodę

idź wyprostowany wśród tych co na kolanach
wśród odwróconych plecami i obalonych w proch

ocalałeś nie po to aby żyć
masz mało czasu trzeba dać świadectwo

bądź odważny gdy rozum zawodzi bądź odważny
w ostatecznym rachunku jedynie to się liczy

a Gniew twój bezsilny niech będzie jak morze
ilekroć usłyszysz głos poniżonych i bitych

niech nie opuszcza ciebie twoja siostra Pogarda
dla szpiclów katów tchórzy – oni wygrają
pójdą na twój pogrzeb i z ulgą rzuca grudę
a kornik napisze twój uładzony życiorys

i nie przebaczaj zaiste nie w twojej mocy
przebaczać w imieniu tych których zdradzono o świcie

strzeż się jednak dumy niepotrzebnej
oglądaj w lustrze swą błazeńską twarz
powtarzaj: zostałem powołany – czyż nie było lepszych

strzeż się oschłości serca kochaj źródło zaranne
ptaka o nieznanym imieniu dąb zimowy
światło na murze splendor nieba
one nie potrzebują twego ciepłego oddechu
są po to aby mówić: nikt cię nie pocieszy

czuwaj – kiedy światło na górach daje znak – wstań i idź
dopóki krew obraca w piersi twoją ciemną gwiazdę

powtarzaj stare zaklęcia ludzkości bajki i legendy
bo tak zdobędziesz dobro którego nie zdobędziesz
powtarzaj wielkie słowa powtarzaj je z uporem
jak ci co szli przez pustynię i ginęli w piasku

a nagrodzą cię za to tym co mają pod ręką
chłostą śmiechu zabójstwem na śmietniku

idź bo tylko tak będziesz przyjęty do grona zimnych czaszek
do grona twoich przodków: Gilgamesza Hektora Rolanda
obrońców królestwa bez kresu i miasta popiołów

Bądź wierny Idź

Źródło: Zbigniew Herbert, *Prześłanie Pana Cogito*, Kraków 2008, s. 439.

Etos to ogół norm, wartości oraz wzorów zachowania, przyjętych przez daną grupę ludzi. Jedną z najbardziej rozpoznawalnych odmian etosu jest etos rycerski, który na stałe zakorzenił się w naszej kulturze. Jak zauważa Zdzisław Najder:

„Etos rycerski od początku był etosem ludzi wyjątkowych.”¹

To właśnie ta wyjątkowość spowodowała, że do etyki kodeksu rycerskiego odwoływali i odwołują się artyści różnych czasów, proponując jej kolejne odmiany i modyfikacje. Swoisty etos rycerza uwikłanego w historię XX wieku pobrzmiewa w twórczości Zbigniewa Herberta. Etyka kodeksowa nie uznaje kompromisów, polega na przestrzeganiu przyjętych zasad, niezależnie od konsekwencji.

- Etos rycerski
 - Korzenie: starożytność
 - Gilgamesz
 - Rycerstwo [br]homerowe
 - Wojownicy [br]spartańscy
 - Znani rycerze
 -
 -
 -
 - Rycerstwo średniowieczne
 - Kościół
 - Rycerz [br]Chrystusowy
 - Literatura
 - „Pieśń [br]o Rolandzie”
 - rycerskie wartości
 -
 -
 -
 - Kodeks rycerski
 - Bądź oddany Bogu, [br]Ojczyźnie, Panu
 - Bądź wierny [br]swoim zasadom
 -
 -
 -

Sprawdź się

Tekst do ćwiczeń

((Zbigniew Herbert

Przesłanie Pana Cogito

Idź dokąd poszli tamci do ciemnego kresu
po złote runo nicości twoją ostatnią nagrodę

idź wyprostowany wśród tych co na kolanach
wśród odwróconych plecami i obalonych w proch

ocalałeś nie po to aby żyć
masz mało czasu trzeba dać świadectwo

bądź odważny gdy rozum zawodzi bądź odważny
w ostatecznym rachunku jedynie to się liczy

a Gniew twój bezsilny niech będzie jak morze
ilekroć usłyszysz głos poniżonych i bitych

niech nie opuszcza ciebie twoja siostra Pogarda
dla szpiclów katów tchórzy – oni wygrają
pójdą na twój pogrzeb i z ulgą rzucą grudę
a kornik napisze twój uładowany życiorys

i nie przebaczaj zaiste nie w twojej mocy
przebaczać w imieniu tych których zdradzono o świecie

strzeż się jednak dumy niepotrzebnej
oglądaj w lustrze swą błazeńską twarz
powtarzaj: zostałem powołany – czyż nie było lepszych

strzeż się oschłości serca kochaj źródło zaranne
ptaka o nieznanym imieniu dąb zimowy
światło na murze splendor nieba

one nie potrzebują twego ciepłego oddechu
są po to aby mówić: nikt cię nie pocieszy

czuwaj – kiedy światło na górach daje znak – wstań i idź
dopóki krew obraca w piersi twoją ciemną gwiazdę

powtarzaj stare zaklęcia ludzkości bajki i legendy
bo tak zdobędziesz dobro którego nie zdobędziesz
powtarzaj wielkie słowa powtarzaj je z uporem
jak ci co szli przez pustynię i ginęli w piasku

a nagrodzą cię za to tym co mają pod ręką
chłostą śmiechu zabójstwem na śmietniku

idź bo tylko tak będziesz przyjęty do grona zimnych czaszek
do grona twoich przodków: Gilgamesza Hektora Rolanda
obrońców królestwa bez kresu i miasta popiołów

Bądź wierny Idź

Źródło: Zbigniew Herbert, *Przesłanie Pana Cogito*, Kraków 2008, s. 439.

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

W trzech zdaniach zinterpretuj tytuł utworu Zbigniewa Herberta.

Ćwiczenie 2

Przyjrzyj się sytuacji lirycznej wiersza Zbigniewa Herberta *Przesłanie Pana Cogito*. Zapisz wnioski.

Kto mówi z wierszu?

Do kogo mówi?

W jaki sposób mówi?

O czym mówi?

Jaka jest intencja osoby mówiącej?

Ćwiczenie 3

Do każdego podanego fragmentu sformułuj zasadę, o której mówi Pan Cogito.

Fragment	Zasada
<i>„Idź dokąd poszli tamci do ciemnego kresu po złote runo nicości twoją ostatnią nagrodę”</i>	
<i>„idź wyprostowany wśród tych co na kolanach wśród odwróconych plecami i obalonych w proch”</i>	
<i>„ocalałeś nie po to aby żyć masz mało czasu trzeba dać świadectwo”</i>	
<i>„bądź odważny gdy rozum zawodzi bądź odważny”</i>	
<i>„a Gniew twój bezsilny niech będzie jak morze ilekroć usłyszysz głos poniżonych i bitych”</i>	
<i>„niech nie opuszcza ciebie twoja siostra Pogarda dla szpiclów katów tchórzy”</i>	
<i>„i nie przebaczaź zaiste nie w twojej mocy przebaczać w imieniu tych których zdradzono o świecie”</i>	
<i>„strzeż się jednak dumy niepotrzebnej oglądaj w lustrze swą błazeńską twarz powtarzaj: zostałem powołany – czyż nie było lepszych”</i>	
<i>„strzeż się oschłości serca kochaj źródło zaranne ptaka o nieznanym imieniu dąb zimowy światło na murze splendor nieba”</i>	
<i>„czuwaj – kiedy światło na górach daje znak”</i>	
<i>„wstań i idź dopóki krew obraca w piersi twoją ciemną gwiazdę”</i>	

Fragment	Zasada
„powtarzaj stare zaklęcia ludzkości bajki i legendy (...) powtarzaj wielkie słowa powtarzaj je z uporem jak ci co szli przez pustynię i ginęli w piasku”	

Ćwiczenie 4

Zaznacz fragmenty tekstu, w których widoczne są nawiązania do języka i treści Biblii.

☐ zielony

idź wyprostowany wśród tych co na kolanach
wśród odwróconych plecami i obalonych w proch
ocalałeś nie po to aby żyć
masz mało czasu trzeba dać świadectwo
(...)
i nie przebaczaź zaiste nie w twojej mocy
przebaczać w imieniu tych których zdradzono o świecie
(...)
czuwaj – kiedy światło na górach daje znak – wstań i idź
dopóki krew obraca w piersi twoją ciemną gwiazdę
powtarzaj stare zaklęcia ludzkości bajki i legendy
bo tak zdobędziesz dobro którego nie zdobędziesz
powtarzaj wielkie słowa powtarzaj je z uporem
jak ci co szli przez pustynię i ginęli w piasku

Ćwiczenie 5

Wyjaśnij znaczenie oksymoronu *złote runo nicości*. Jaką funkcję pełni w utworze Zbigniewa Herberta?

Ćwiczenie 6

Jak rozumiesz ostatnią zwrotkę wiersza? Dlaczego autor odwołuje się do Gilgamesza, Hektora i Rolanda?

Porównaj wiersz Zbigniewa Herberta z obrazem Albrechta Dürera *Rycerz, Śmierć i Diabeł*. Jakie dostrzegasz podobieństwa?

Albrecht Dürer, *Rycerz, Śmierć i Diabeł*, 1513

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Przeczytaj fragmenty rozmowy Zbigniewa Herberta z Jackiem Trznadlem. Jakie podobieństwa zauważasz między postawą artysty a postawą przedstawioną w utworze *Przesłanie Pana Cogito*?

((Jacek Trznadel

Hańba domowa. Rozmowy z pisarzami

TRZNADEL - Rozmawiamy 9 lipca 1985 roku.

HERBERT - ... po Chrystusie. Rozmowa ma dotyczyć tego okresu, o którym nie lubię mówić, którego nie lubię wspominać. Jestem w dość trudnej sytuacji - nie byłem aktorem tego zniewolenia literatury okresu stalinowskiego. (...) W okresie stalinowskim uważałem, że to będzie trwało do końca mego życia. (...) Wobec tego należało wyemigrować wewnętrznie, zajmować się architekturą grecką, Rubensem, czymś takim, pożyczać jakieś czasopisma zagraniczne, jeżeli się przedostały - życie emigrantów.

(...) To co powinno nas łączyć, to pewna niezbywalność ludzkiego sumienia. Intelktualista jest po to, żeby myślał sam na własny rachunek, nawet przeciwko wszystkim, za to jest opłacany albo bity, wszystko jedno, to jest jego psi obowiązek - [klerka](#).

(...)

Każdy gest moralny w czasach terroru jest połączony z ryzykiem, to jasne, ale także, o dziwo, wydaje się nieskończenie śmieszny. Na scenę współczesnego dramatu wchodzi facet w pełnej zbroi. Gwarantowany huragan śmiechu. Nawet teraz, kiedy zgodzimy się, że należało wówczas opowiedzieć się po stronie prawdy i wolności, brzmi to jakoś żenująco. Ale innej rady nie było i nie ma. Wolność jest zawsze tragiczna, człowiek wolny jest człowiekiem samotnym, człowiekiem marginesu, jak ciężko chory, obłąkaniec, [anachoreta](#).

Praca domowa

1. Dokonaj analizy i interpretacji wiersza Zbigniewa Herberta *Przesłanie Pana Cogito*. W swojej pracy odwołaj się do sytuacji politycznej czasu, w którym utwór powstał.
2. W dowolnej formie literackiej napisz przesłanie Pana Cogito XXI wieku.

Dla nauczyciela

Autorka scenariusza: Sabina Świtała

Temat: Etos rycerski – Zbigniew Herbert *Przesłanie Pana Cogito*

Grupa docelowa:

III etap edukacyjny, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

4) rozpoznaje w tekście literackim środki wyrazu artystycznego poznane w szkole podstawowej oraz środki znaczeniowe: oksymoron, peryfrazę, eufonię, hiperbolę; leksykalne, w tym frazeologizmy; składniowe: antytezę, paralelizm, wyliczenie, epiforę, elipsę; wersyfikacyjne, w tym przerzutnię; określa ich funkcje;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

Lektura obowiązkowa

37) wybrane wiersze następujących poetów: Stanisław Baliński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Kazimierz Wierzyński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Czesław Miłosz, w tym wybrane wiersze z tomu *Ocalenie* oraz *Traktat moralny* (fragmenty), Tadeusz Różewicz, Miron Białoszewski, Jarosław Marek Rymkiewicz, Wisława Szymborska, Zbigniew Herbert,

w tym wybrane wiersze z tomów *Pan Cogito* oraz *Raport z oblężonego miasta*, Halina Poświatowska, Stanisław Barańczak, Marcin Świetlicki, Jan Polkowski, Wojciech Wencel;

Kształtowane kompetencje kluczowe

- Kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- Kompetencje cyfrowe;
- Kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- Kompetencje obywatelskie;
- Kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele lekcji (językiem ucznia):

- Wyjaśnisz, kim jest Pan Cogito.
- Omówisz sposób realizacji etosu rycerskiego w utworze *Przesłanie Pana Cogito*.
- Sformułujesz zasady postulowane przez Pana Cogito.
- Przedstawisz sytuację liryczną wiersza *Przesłanie Pana Cogito*.
- Opiszysz podobieństwa między sytuacją ukazaną w wierszu Zbigniewa Herberta a obrazem Albrechta Dürera.

Cele operacyjne. Uczeń:

- wskazuje filozoficzny rodowód postaci Pana Cogito;
- formułuje nakazy wynikające z analizy treści *Przesłania Pana Cogito*;
- wyjaśnia, czym jest etos rycerski;
- omawia sytuację liryczną wiersza Herberta;
- odnajduje w *Przesłaniu Pana Cogito* nawiązania biblijne;
- porównuje wiersz Zbigniewa Herberta z obrazem Albrechta Dürera *Rycerz, Śmierć i Diabeł*.

Strategie nauczania

konstruktywizm;

konektywizm.

Metody i techniki nauczania

- prezentacja multimedialna
- mapa myśli;
- metoda ćwiczeń przedmiotowych;
- praca z tekstem.

Formy pracy

- praca indywidualna;
- praca w parach;

- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu, słuchawki;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- kartki samoprzylepne.

Przebieg zajęć

Przed zajęciami

Uczniowie przed zajęciami oglądają dokument biograficzny dotyczący Zbigniewa Herberta pt. *Potęga smaku* (reż. Adam Pawłowicz). Chętne osoby przygotowują prezentację multimedialną ukazującą elementy biografii Zbigniewa Herberta, które mogły wpłynąć na kształtowanie się jego postawy moralnej i systemu wartości (doświadczenie totalitaryzmu, studia filozoficzne, życiowe wybory w trakcie pracy literackiej).

Faza wstępna

1. Nauczyciel pyta uczniów, jakie posty mogłyby się znaleźć na profilu Zbigniewa Herberta w mediach społecznościowych, gdyby istniały one w okresie, kiedy poeta próbował przetrwać, nie stając się narzędziem politycznej propagandy. Uczestnicy zajęć zapisują swoje propozycje na kartkach samoprzylepnych i przyklejają do tablicy.
2. Wybrana osoba odczytuje wypowiedzi kolegów i koleżanek. Młodzież wraz z nauczycielem rozmawiają o prezentowanych wpisach, zastanawiając się, w jaki sposób określają one postawę etyczną poety. Uczniowie wybierają wpisy, które świadczą o odwadze, honorze, bezkompromisowości i wierności zasadom.
3. Ochotnicy prezentują prace multimedialne wykonane przed zajęciami. Wprowadzają tym samym innych w świat wartości Zbigniewa Herberta, na których opiera się kodeks etyczny Pana Cogito.
4. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji oraz cele zajęć, omawiając lub ustalając razem z uczniami kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna

1. Prowadzący pyta, kim – zdaniem uczestników zajęć – jest Pan Cogito. Uczniowie odpowiadają na pytanie, następnie czytają teksty z bloku tekstowego i tworzą notatkę w formie mapy myśli. Wskazane osoby odczytują swoje notatki.

2. Uczniowie zapoznają się z multimediami bazowym, wykonują polecenie nr 1. Wspólnie w klasie omawiają poprawność wykonania zadania.
3. Wybrana osoba odczytuje wiersz Zbigniewa Herberta *Przesłanie Pana Cogito*. Uczniowie wykonują polecenie 2 z multimediami, określając, w jaki sposób autor odwołuje się do etosu rycerskiego. Mogą to ćwiczenie wykonywać w parach.
4. Nauczyciel wraca do pytania, kim jest Pan Cogito i jaki system wartości kształtuje jego tożsamość. Prosi młodzież o odpowiedź na pytanie i uzasadnienie.
5. Uczniowie dzielą się na grupy. Każdy zespół wykonuje inne ćwiczenia z sekcji „Sprawdź się”. Zespół 1 zajmuje się ćwiczeniami 1, 2, 5 oraz 8, natomiast zespół 2 – 3, 4, 6 oraz 7. Po upływie czasu wyznaczonego przez nauczyciela przedstawiciele grup prezentują wyniki prac.
6. Nauczyciel, odwołując się do ostatnich poleceń, pyta uczniów zespołu 2 (analizującego obraz Albrechta Dürera) dlaczego rycerzowi towarzyszą diabeł i śmierć. Uczniów zespołu 1 pyta, jak rozumieją słowa Herberta „*wolność jest zawsze tragiczna*”. Po wypowiedziach chętnych osób nauczyciel podkreśla dramatyzm wyborów moralnych, charakterystycznych dla postawy bohatera (przeciwstawianie się złu w obliczu zagrożenia utratą życia, bezpieczeństwa i pozycji, ryzyko bycia niezrozumianym i samotności).
7. Nauczyciel zachęca uczniów do stworzenia listy wartości, którym oni sami chcą pozostać wierni. Równocześnie pyta, czy w czasach współczesnych lista wartości, które uznajemy za uniwersalne, uległa zmianie (może rozszerzyła się – np. troska o środowisko). Uczniowie przedstawiają swoje wybory. Mogą również zaprezentować swoją listę w formie transparentu.

Faza podsumowująca

1. Prowadzący rozmawia z uczniami o płaszczyznach odczytań utworu (np. filozoficznej i politycznej). Pyta, jakie wartości etosu rycerskiego można uznać za ponadczasowe i jakie zasady mogłyby się znaleźć w przesłaniu Pana Cogito XXI wieku.
2. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Dokonaj analizy i interpretacji wiersza Zbigniewa Herberta *Przesłanie Pana Cogito*. W swojej pracy odwołaj się do sytuacji politycznej czasu, w którym utwór powstał.
2. W dowolnej formie literackiej napisz przesłanie Pana Cogito XXI wieku.
3. Wyszukaj w sieci i obejrzyj film, którego bohater lub bohaterka jest *współczesnym rycerzem*, walczącym o wolność, prawdę lub sprawiedliwość. Napisz krótką informację na temat zasad, którymi ten bohater się kieruje.

Materiały pomocnicze:

Andrzej Kaliszewski, *Gry Pana Cogito*, Kraków 1982.

Materiały i artykuły zamieszczone na stronie: <http://www.fundacjaherberta.com/>

Andrzej Franaszek, *Herbert. Biografia*, tom II: *Pan Cogito*, Kraków 2018.

Danuta Opacka-Walasek, „Znać sekret zaklinania słów”. *O poezji Zbigniewa Herberta*, „Postscriptum Polonistyczne” 2008, nr 2, s. 189-197.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

Multimedium bazowe można wykorzystać jako wprowadzenie do zajęć.